

FRANJO BUNTAK, Povijest Zagreba, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1996., 824. str., ilustr.

O povijesti grada Zagreba napisano je mnogo knjiga, članaka, crtica, sintetskih prikaza, koji su iz raznih rakursa pokušali rasvijetliti bližu i dalju prošlost našeg glavnog grada, s više ili manje uspjeha, no životno Buntakovo djelo »Povijest Zagreba« bez sumnje je kapitalan doprinos hrvatskoj historiografiji.

Knjiga je izišla na svjetlo dana više od deset godina nakon autorove smrti (Buntak je umro 1985.), ponajviše zahvaljujući velikom trudu i umješnosti priređivača-moderatora Mladena Švaba, koji je vrlo stručno i precizno obradio rukopisnu ostavštinu Franje Buntaka. Gdje je bilo potrebno zbog historiografske istine dobivene novijim rezultatima istraživanja, a koji se znatno razlikuju od Buntakovih pogleda, Švab je te rezultate iznio u bilješkama koje je označio, zbog konceptualne preglednosti, kao naknadne bilješke (n. b.).

Djelo je razvrstano u poglavlja, i to: *Prirodna pozornica Zagrebačke povijesti* (9.–14.), *Od pojave čovjeka* (15.–18.), *Rimljani u Zagrebu* (19.–23.), *Seoba naroda-Srednji vijek* (25.–198.), *Zagreb u 16. stoljeću* (199.–282.), *17. stoljeće* (283.–428.), *18. stoljeće* (429.–619.), *Od 1800. do 1850.* (621.–75.) i *Zagreb 1850–1918.* (751.–784.).

Posljednje je poglavlje nastalo spretnim spajanjem nekoliko Buntakovih predavanja, koja su sačuvana u rukopisu, a logičan su nastavak Buntakove koncepcije pregleda povijesti Zagreba do I. svjetskog rata, kako je navedeno u predgovoru priređivača.

Poglavljja se sastoje od potpoglavljja koja obuhvaćaju političke prilike, trgovinu, školstvo, umjetnost, graditeljstvo, kulturne prilike, upravu i sudstvo, i to intenzitetom izranjanja Zagreba iz povijesne anonimnosti i postankom važnog političkog i inog središta na ovim prostorima.

Knjiga, također, na str. 785.–816., obuhvaća *Životopis Franje Buntaka* (M. Švab), *Popis radova Franje Buntaka* (M. Švab), *Kratice upotrebljene u bilješkama, Kazalo imena, mjesta i ulica, te Kazalo imena*. Djelo je pročišćeno zanimljivim ilustracijama i fotografijama, od kojih su neke nepoznate širem krugu čitatelja, kao npr. kolaž od raznobojne kose s prikazom Trga bana Josipa Jelačića koji je načinio zagrebački brijač Sandegiacomo 1864. g., ili pak fotografija Ivana Standla iz 1871. s prikazom Jurjevskog groblja, da se ne spominju druge. Slikovni materijal je dobro raspoređen, tako da prati tekst, dok samo djelo nije prenatrpano ilustracijama, što znade biti slučaj kod knjiga sa sličnom tematikom, pa dolazi do »zagušenja« pisane riječi i prekida kontinuiteta narativnog izlaganja.

Prvo poglavlje u glavnim crtama određuje geografski i geološki pretekst prostora na kojem će tijekom vremena stasati Zagreb. Pojavom čovjeka i njegovim staništima, uz pripadajuće oružje i oruđe nađeno na širem području današnjeg Zagreba, bavi se drugo poglavlje. Rimljani u Zagrebu sadržaj su trećeg poglavljja, gdje se u kratkim crtama navode arheološki nalazi iz rimskih vremena i ukazuje na važnost antičke naseobine, na područjima današnjeg Zagreba uz glavnu rimsku cestu, koja je polazila iz Ptuja, preko Stenjeveca prema Andautoniji i Sisciji. Četvrto poglavlje obrađuje problematiku stvarnih početaka nastajanja Zagreba kao grada, što podrazumijeva pojavu imena Zagreb u

pisanim dokumentima i etimologiju njegova imena, i tu dolazi do prvih intervencija priredivača Švaba u naknadnim bilješkama, gdje na plauzibilan način proširuje pogled na to pitanje, dajući na uvid rezultate novijih istraživanja, ne dirajući Buntakovu koncepciju. Utemeljenje biskupije u Zagrebu, nastanak Kaptola i Griča daljnji je slijed izlaganja. Provala Tatara u Hrvatsku i njihovo pustošenje Zagreba obrađeno je korektno, s lapidarnim zadržavanjem na uništenju tadašnje zagrebačke katedrale, premda je ta tematika općenito nedovoljno istražena i rasvijetljena, a od velike je historiografske važnosti, kako za Zagreb tako i za cijelu Hrvatsku, jer je mongolska najezda bila neposredan povod dodjeljivanju *Zlatne bule* hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV., kojom Gradec postaje slobodan kraljevski grad, a ta je odluka u sebi nosila sjeme velikih i dalekosežnih kako političkih, tako i gospodarskih i kulturnih promjena u Hrvatskoj.

Dobro su obrađeni i dokumentirani mnogi obrti i zanati koji se javljaju u srednjem vijeku u Zagrebu, a u vezi s njima i sajmovi, sudstvo i razne pristojbe. Geneza sukoba Kaptola i Gradeca prati se argumentiranim slijedom događaja, kao i životi, djelovanje i postignuća onovremenih zagrebačkih biskupa. Zaoštavanje političke situacije napredovanjem Turaka prema Zagrebu i napori za što boljim utvrđenjem grada dobro su prikazani i potkrijepljeni mnogim navodima iz arhivske građe u slijedećem poglavlju, Zagreb u 16. stoljeću. Sukob »narodne struje« carskog vojvode Ivana Zapolje i »dvorske« austrijskog nadvojvode Ferdinanda oko upražnjenog hrvatskog prijestolja nakon pogibije kralja Ludvika II. Jagelovića u mohačkoj bici prikazan je na lako shvatljiv i dostupan način zadržavši sve značajke znanstvenog pristupa. Školstvo i zdravstvo također su predmetom sustavne analize u ovom poglavlju.

17. stoljeće – naslov je idućeg poglavlja, u kojem se temeljito obrađuju političke, vjerske i gospodarske prilike koje su prethodile pojavi protestantizma u Hrvatskoj, poglavito u Zagrebu, a u svezi s njim – dolazak isusovaca u Zagreb i njihova protureformatorska djelatnost. Buntak je iscrpno prikazao nastajanje Zagreba kao urbanog središta baroknog stila, te postupnu promjenu izgleda sadašnjeg hrvatskog glavnog grada, nižući primjer za primjerom podizanja poznatih i manje poznatih građevina i prikazujući istovremeno gospodarske i socijalne prilike toga vremena. Kaleidoskopsko nizanje živahnih povijesnih sličica ondašnjeg Zagreba plastično nam približuje duh vremena. Opisujući gospodarsku situaciju u Zagrebu u 17. stoljeću, Buntak kaže: »Roba koja se u to vrijeme mogla dobiti kod zagrebačkih trgovaca dolazila je uglavnom sa Zapada i samo se nešto uvozilo iz Turske. Izbor robe je bio velik i raznolik, a cijene često visoke, nestalne i proizvoljne, pa je i Sabor morao posredovati radi njihova normaliziranja. Osim domaćih proizvoda i uvozne robe iz europskoga bližeg i daljega, najvećim dijelom zapadnog područja, bilo je i prekomorskih i kolonijalnih artikala«. Ni današnja aktualnost ove konstatacije nije zanemariva, jer govori o Zagrebu kao bogatom trgovačkom središtu i u prošlosti.

Poglavlje – 18. stoljeće – zauzima najviše stranica jer je to razdoblje bilo bremenito značajnim događajima: sudjelovanje Hrvata u ratovima, koje je vodila kraljica Marija Terezija, osnivanje i procvat cehova i cehovskih udruženja, a od spaljivanja »coprnjica« nije bio pošteđen ni Zagreb. To je doba velikih požara koji su harali Zagrebom, a Buntak ih je vjerodostojno opisao točno locirajući mjesto, vrijeme, žrtve i posljedice. Podižu se samostani, nastaju nova groblja, grade se velebne barokne palače. Cvjetao je bogat kulturni život. Gospoda su službeno govorila latinski i njemački, dok je uobičajen govor bio na hrvatskom kajkavskom narječju protkan pohrvaćenim njemačkim riječima.

Izgdled grada se mijenja. On se širi. Grade se nove ulice, što Buntak detaljno navodi i obrazlaže ne zamarajući čitatelja manje zanimljivim podacima, nego smisleno analizira nastajanje pojedinih zgrada, navodeći njihove vlasnike, te nam tako predstavlja socijalnu strukturu tadašnjeg Zagreba. Mnoge ulice dobivaju svoja imena, a potkraj 80-ih godina i brojeve. Posljednje Buntakovo poglavlje, a pretposljednje u knjizi – od 1800. do 1850. – obuhvaća značajno razdoblje hrvatske povijesti, što se naravno odražava i u svim aspektima života u Zagrebu. Ban Jelačić, »inštalacija« bana Hallera, mnoge novine

kojima obiluje zagrebačko društveno ozračje, Ilirci, zagrebačka svakodnevica, gostionice i prigradski posjed »Schönbach«, te mnogo toga što je činilo zagrebački život na svoj način specifičnim Buntak je skladno povezao u preglednu cjelinu.

Posljednje poglavlje u knjizi – Zagreb 1850–1918. – iako mnogo kraće, logičan je nastavak prethodnog u kojem, u nizu događaja ondašnjeg vremena, središnje mjesto zauzimaju veliki potres u Zagrebu 1880. i gradnja nove prvostolnice. Cijelo poglavlje uklapa se u kontinuitet Buntakove prezentacije povijesti Zagreba, a bogato je kvalitetnim odabirom slikovnog materijala, od kojeg mnoge fotografije nismo susretali u drugim djelima koja su obrađivala istu tematiku.

»Povijest Zagreba« Franje Buntaka izvanredna je knjiga, gdje svako poglavlje predstavlja dobro uobličenu zasebnu cjelinu neraskidivo povezanu s drugim poglavljima, tvoreći sintetski zaokruženo djelo.

Buntak je koncilijantnim nenametljivim pristupom uspio ispričati dugu, tešku i zanimljivu povijest grada Zagreba, a da pri tome nije izgubio na svježini i interesantnosti štiva.

Velika je zasluga i priređivača M. Švaba što je djelo tako uspjelo zadržati zanimljivost, a ujedno zadovoljavati znanstvene kriterije. Likovno i grafički dobro dizajnirana, otisnuta na kvalitetnom Hanno'Art 90 g/m² papiru, ova bi knjiga trebala naći mjesto na polici svakog doma kojem leži na srcu povijest hrvatskog glavnog grada Zagreba.

Dražen Horvat

HANS-DIETRICH GENSCHER, Erinnerungen, Siedler Verlag, Berlin, 1995., 1087 str.

Memoari Hans-Dietricha Genschera, poznatog njemačkog političara, važan su dokument za noviju povijest. U njima se odražava sav značaj vanjske politike na kreiranje suvremene Njemačke, Europe, pa i Hrvatske. Genschерови zapisi posebno su relevantni za istraživanje procesa stvaranja novih odnosa na ruševinama propalog komunističkog sustava. Premda je željezna zavjesa pala, mnogi su problemi ostali neriješeni. Neko se vrijeme činilo da sve negativnosti europskog razvitka ostaju u povijesnoj ropotarnici. No, pokazalo se da je politika i dalje opterećena starim predrasudama i sumnjama. U tom svijetu promjena ipak su postojale osobe, koje su prihvatile odgovornost za političko djelovanje. Među njima jedno od središnjih mjesta zauzima Genscheroва osoba.

H.-D. Gensher (rođ. 1927. u Reideburgu kraj Hallea) spada u red najvršnjih diplomata poslijeratne Europe. Svoju reputaciju izgradio je na ustrajnoj predanosti razvoju njemačke države, promicanju liberalno-demokratskih ideja i izgradnji političkog poretka suvremene Europe. Nakon Drugog svjetskog rata kraće je vrijeme živio u istočnoj Njemačkoj, da bi zbog neslaganja s komunističkim sustavom pobjegao na Zapad. Od tada se ubrzano razvijala njegova politička karijera. Kao član Liberalne stranke postaje 1968. zastupnik u njemačkom parlamentu, od 1974. od 1985. bio je predsjednik njemačkih liberala, a u razdoblju 1969.–1974. ministar unutarnjih poslova. Konačno od 1974. do 1992. vršio je dužnost ministra vanjskih poslova.

Za naše čitatelje izuzetno je zanimljiv dio memoara koji se bavi Genschеровim odnosom prema raspadu Jugoslavije i stvaranju hrvatske države. Poglavlje »Krieg in